

BÁO CÁO ĐỀ DẪN HỘI THẢO KHOA HỌC “XÂY DỰNG THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH – THÀNH PHỐ VĂN HÓA, HIỆN ĐẠI, NGHĨA TÌNH”

Nguyễn Thế Nghĩa*

Trong những thập niên cuối thế kỷ XX và đầu thế kỷ XXI, văn hóa ngày càng trở thành vấn đề quan trọng, mang tính thời sự cấp bách toàn cầu, thu hút nhiều nhà văn hóa, khoa học quan tâm nghiên cứu. Bởi lẽ, “các nhân tố văn hóa là những điều kiện thiết yếu cho một sự phát triển bền vững” và chúng luôn là “một phần không thể tách rời các chiến lược phát triển” của các quốc gia, dân tộc¹.

1. Văn hóa và phát triển

Từ trước đến nay, khi nói đến văn hóa, là người ta nói đến giá trị - những phẩm chất tích cực, tốt đẹp của con người, do con người và vì con người (còn những điều tiêu cực, xấu xa là phi giá trị và phản văn hóa). Vì vậy, theo nghĩa chung nhất, văn hóa được hiểu là sự tổng hợp toàn bộ các giá trị vật chất và tinh thần do con người sáng tạo ra nhằm đáp ứng nhu cầu tồn tại, phát triển của con người và loài người.

Trong lịch sử phát triển của nhân loại, mỗi dân tộc đều có đời sống và hoạt động, sinh hoạt hết sức phong phú về kinh tế, xã hội, chính trị, văn hóa, khoa học, tôn giáo.... Tuy nhiên, cái phân biệt giữa dân tộc này với dân tộc khác lại không phải ở kinh tế hay chính trị (mặc dù chúng rất quan trọng), mà là ở văn hóa – cụ thể là ở chính bản sắc dân tộc của văn hóa; “*Bản sắc dân tộc của văn hóa là kết tinh những giá trị tinh thần cốt lõi, đặc sắc của dân tộc mang tính bền vững và trường tồn trong lịch sử, mà nhờ đó, mỗi thế hệ ra đời có thể kế thừa, phát huy được giá trị truyền thống, tiếp thu được giá trị hiện đại và định hướng được giá trị trong tương lai để tự tồn tại và phát triển mà không đánh mất chính mình*”².

Nhận thức sâu sắc vị trí, vai trò và sức mạnh của văn hóa đối với toàn bộ sự nghiệp cách mạng Việt Nam, ngay từ năm 1943 trong “Nhật ký trong tù”, Hồ Chí Minh đã chỉ rõ: “Văn hóa là sự tổng hợp của mọi phương thức sinh hoạt cùng với biểu hiện của nó mà loài người đã sản sinh ra nhằm thích ứng những nhu cầu đời sống và đòi hỏi của sự sinh tồn”³. Đồng thời, Người đề ra năm điểm lớn (bao quát và

---

* Phó Giáo sư, Tiến sĩ, Phó Chủ tịch Thường trực Liên hiệp các Hội Khoa học và Kỹ thuật Thành phố Hồ Chí Minh

¹ Tạp chí Người đưa tin UNESCO, số 10/1995

² PGS.TS Nguyễn Thế Nghĩa, *Tuyên tập Chính trị học*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2021, tr.637 - 638

³ Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2000, tr.431

xuyên suốt các lĩnh vực cơ bản của xã hội) để xây dựng nền văn hóa dân tộc. Đến cuối năm 1946, ngay trước thềm “Toàn quốc kháng chiến”, tại Hội nghị Văn hóa toàn quốc lần thứ nhất, Hồ Chí Minh đã khẳng định: “Văn hóa soi đường cho quốc dân đi”. Điều đó có nghĩa là, văn hóa không chỉ là giá trị thưởng thức đơn thuần, mà còn là động lực, sức mạnh nội sinh của cuộc “kháng chiến, kiến quốc” và trở thành “văn hóa kháng chiến, văn hóa kiến quốc”. Từ đó, văn hóa đã “dấn thân”, thấm sâu vào sự nghiệp cách mạng của dân tộc do Đảng lãnh đạo và góp phần quan trọng vào thắng lợi của hai cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp và đế quốc Mỹ xâm lược.

Kế thừa có chọn lọc những giá trị văn hóa truyền thống dân tộc và tinh hoa văn hóa nhân loại; đồng thời vận dụng và phát triển sáng tạo tư tưởng văn hóa Hồ Chí Minh trong thời kỳ đổi mới, Đảng ta chỉ rõ “Văn hóa là nền tảng tinh thần của xã hội, vừa là mục tiêu vừa là động lực thúc đẩy sự phát triển kinh tế - xã hội” và “mọi hoạt động văn hóa, văn nghệ phải nhằm xây dựng và phát triển nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, xây dựng con người Việt Nam về tư tưởng, đạo đức, tâm hồn, tình cảm, lối sống, xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh cho sự phát triển xã hội”¹.

Trong 35 năm đổi mới, đất nước ta đã đạt được những thành tựu to lớn, có ý nghĩa lịch sử. Trong đó, văn hóa có những đóng góp quan trọng vào sự nghiệp đổi mới và hội nhập quốc tế. Tuy nhiên, bên cạnh những thành tựu đạt được, sự nghiệp xây dựng nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc vẫn còn những hạn chế, yếu kém nhất định. Trong đó nổi bật là:

Thứ nhất, văn hóa chưa được coi trọng và đầu tư đúng tầm, chưa được phát triển tương xứng, đồng bộ với kinh tế và chính trị. Do vậy, văn hóa chưa thực sự trở thành nền tảng tinh thần vững chắc, động lực và nguồn năng lực nội sinh cho phát triển bền vững đất nước².

Thứ hai, môi trường văn hóa còn bị ô nhiễm bởi nạn tham nhũng, tiêu cực và các tệ nạn xã hội. Một số giá trị văn hóa truyền thống, đặc sắc của dân tộc bị phai nhạt; trong khi đó những hiện tượng bất chước nước ngoài, lai căng, nhố nhăng, phản cảm, thậm chí là “phản giá trị”, “vô văn hóa”,... có xu hướng lan rộng³.

Những hạn chế và khuyết điểm nêu trên cần được phân tích sâu sắc, tìm ra những nguyên nhân và các điều kiện để khắc phục nhằm chấn hưng và phát triển văn hóa nước nhà. Đặc biệt là, hiện nay chúng ta đang đứng trước những thời cơ và thách thức mới, đòi hỏi cả nước và mỗi địa phương cần đẩy mạnh sự nghiệp xây dựng, phát triển nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, để văn hóa thực sự là “nền tảng

---

¹ Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ VIII*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1996, tr.110-111

² Xem: Bài phát biểu của Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng tại Hội nghị văn hóa toàn quốc, ngày 24 tháng 11 năm 2021

³ Xem: Bài phát biểu của Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng tại Hội nghị văn hóa toàn quốc, ngày 24 tháng 11 năm 2021

tin thần”, “động lực phát triển” và sức mạnh nội sinh “soi đường cho quốc dân đi”. Trong đó, xây dựng “Thành phố Hồ Chí Minh – Thành phố văn hóa, hiện đại, nghĩa tình” là khát vọng của Đảng bộ và nhân dân Thành phố Hồ Chí Minh.

2. Xây dựng Thành phố văn hóa - hiện đại - nghĩa tình

Thành phố văn hóa được hiểu là đô thị hiện đại, thông minh, chứa đựng và thể hiện một cách sinh động, sâu sắc và sáng tạo các giá trị văn hóa (văn hóa kinh tế, văn hóa chính trị, văn hóa đạo đức, văn hóa pháp quyền, văn hóa giao thông, văn hóa môi trường, văn hóa giao tiếp, văn hóa ẩm thực,...) cùng lối sống nghĩa tình mang tính nhân văn cao cả.

Trong hơn 300 năm lịch sử, nhân dân Thành phố Hồ Chí Minh đã anh dũng kiên cường, vừa sản xuất vừa chiến đấu, vừa sáng tạo ra hệ giá trị văn hóa; trong đó có những giá trị cốt lõi làm nên bản sắc con người, văn hóa Thành phố Hồ Chí Minh – Đó là cơ sở khoa học – thực tiễn quan trọng, góp phần tạo dựng Thành phố văn hóa - hiện đại – nghĩa tình.

Thứ nhất, đó là bản lĩnh kiên cường, cốt cách hiên ngang với ý chí “dời non lấp biển” của những con người xứ Bắc từ “thờ ban đầu mang gươm đi mở cõi” theo suốt chiều dài lịch sử. “Bản lĩnh”, “cốt cách” và “ý chí” này được trui rèn trong những cuộc đấu tranh sinh tử vì độc lập tự do của Tổ quốc và ngày càng tỏa sáng dưới ánh sáng của chủ nghĩa Mác – Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh trong thời đại mới.

Thứ hai, đức tính cần cù, trí tuệ thông minh, tư duy sáng tạo và tài ứng biến khôn lường, luôn thích ứng với hoàn cảnh là đặc trưng vốn có của người dân sống trong giao điểm của các luồng văn minh suốt hơn 300 năm qua. Cần nhắc lại rằng, quá trình kiến tạo thành phố diễn ra vào thời kỳ chủ nghĩa tư bản phương Tây tìm kiếm thuộc địa, xuất khẩu tư bản và xác lập thị trường ở Châu Á. Chính trong hoàn cảnh đó, người dân Thành phố đã sớm tiếp cận và kết hợp được tinh thần duy lý phương Tây với “triết lý duy cảm” phương Đông, làm giàu có thêm bản sắc con người và văn hóa phương Nam.

Nhớ lại những năm tháng chiến tranh, Thành phố chúng ta có “Mười tám thôn vườn Trầu”, “Hóc Môn – Bà Điểm”, “Địa đạo Củ Chi” – nơi ươm mầm, môi trường và đào luyện những người con ưu tú của cách mạng; và những “binh đoàn thép”, những đội biệt động “xuất quỷ nhập thần” làm cho kẻ thù khiếp sợ và bạn bè năm châu mến phục. Rồi vào thập niên 80 của thế kỷ XX, nền kinh tế của đất nước lâm vào cuộc khủng hoảng trầm trọng kéo dài... Chính ngay trong hoàn cảnh ngặt nghèo đó, Đảng bộ và nhân dân Thành phố Hồ Chí Minh đã dũng cảm sáng tạo, tháo gỡ khó khăn, gạt bỏ những rào cản lỗi thời “bung ra” sản xuất... và làm nên những tiền đề lý luận – thực tiễn quan trọng góp phần cùng cả nước xây dựng và thực hiện có hiệu quả đường lối đổi mới toàn diện đất nước.

Thứ ba, tinh thần nghĩa cử, nghĩa hiệp và phong cách thoáng đạt, tâm hồn quảng giao nhân ái của người dân ở tâm điểm vùng châu thổ kênh rạch được bộc lộ trong cuộc sống cộng đồng và giao lưu tiếp biến với văn hóa bên ngoài... Những phẩm chất tích cực sinh động này được các thế hệ người dân Thành phố kế thừa, phát huy, phát triển và ngày nay được thể hiện sâu sắc ân tình trong các phong trào “Uống nước nhớ nguồn”, “Đền ơn đáp nghĩa”, “Xóa đói giảm nghèo”, “Giúp đỡ đồng bào bị thiên tai”, “Vì Trường Sa thân yêu”... đã và đang tạo nên lối sống nghĩa tình mang tính nhân văn sâu sắc. Đặc biệt là trong những năm đổi mới, Thành phố chúng ta đã phát huy cao độ nguồn lực vật chất – kinh tế, động lực tinh thần và sức mạnh văn hóa nội sinh “cùng cả nước và vì cả nước”, tạo ra những thành tựu to lớn và khá toàn diện. Thành phố luôn đi trước và trở thành đầu tàu phát triển kinh tế của đất nước, mỗi năm đóng góp hơn 20% GDP và gần 30% ngân sách cả nước.

Trong bối cảnh mới, sự nghiệp cách mạng yêu cầu Thành phố Hồ Chí Minh tiếp tục vận dụng sáng tạo nội dung xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc vào thực tiễn đổi mới xây dựng “Thành phố văn hóa, hiện đại, nghĩa tình”. Như lời Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng đã gửi gắm: Thành phố Hồ Chí Minh cần phát triển xứng đáng với niềm vinh dự là địa phương duy nhất của cả nước được mang tên Bác Hồ kính yêu. Đảng bộ Thành phố phải suy ngẫm làm sao để niềm vinh dự này trở thành động lực phát triển và thuộc tính văn hóa của Thành phố. Tư tưởng, đạo đức, phong cách Hồ Chí Minh cần được thấm sâu vào từng người, từng nhà dân và trở thành một bản sắc văn hóa của công dân Thành phố Hồ Chí Minh¹.

Như vậy, xây dựng “Thành phố Hồ Chí Minh – Thành phố văn hóa, hiện đại, nghĩa tình” là một tất yếu lịch sử, có nội dung sâu sắc và toàn diện, đáp ứng nhu cầu và khát vọng của Đảng bộ và nhân dân Thành phố, đã được các nhà khoa học phản ánh trong 69 tham luận in trong kỷ yếu (dưới các góc độ phong phú và gam màu đậm, nhạt khác nhau), song còn tản mạn, chưa đầy đủ, sâu sắc và toàn diện. Dưới ánh sáng Đại hội XIII của Đảng và Hội nghị Văn hóa toàn quốc năm 2021, cùng với những chỉ dẫn của Đại hội XI Đảng bộ Thành phố Hồ Chí Minh về xây dựng “Thành phố Hồ Chí Minh – Thành phố văn hóa, hiện đại, nghĩa tình”, Hội thảo tập trung thảo luận và làm rõ các vấn đề sau:

Một là, cơ sở khoa học – thực tiễn xây dựng “Thành phố văn hóa, hiện đại, nghĩa tình” (kinh tế, xã hội, văn hóa, môi trường, nguồn nhân lực,...).

Hai là, nội dung xây dựng “Thành phố văn hóa, hiện đại, nghĩa tình”, bao gồm:

- Những giá trị văn hóa truyền thống (trong đó có những giá trị cốt lõi tạo nên bản sắc văn hóa Thành phố Hồ Chí Minh) cần được kế thừa, phát huy, phát triển.

---

¹ Trao đổi trong buổi làm việc của Bộ Chính trị với Ban Thường vụ Thành ủy Thành phố Hồ Chí Minh để chuẩn bị cho Đại hội XI Đảng bộ TP. HCM

- Những tinh hoa văn hóa nhân loại trong nhiều lĩnh vực (kinh tế, văn hóa, chính trị, đạo đức, pháp quyền, môi trường, giáo dục, đô thị hóa, kiến trúc, giao thông...) cần được tiếp thu có chọn lọc và ứng dụng sáng tạo ở Thành phố.

- Những giá trị văn hóa Hồ Chí Minh (tư tưởng, đạo đức, phong cách,...) cần được hiện thực hóa một cách sinh động, sâu sắc trong “không gian văn hóa Hồ Chí Minh”, trong “môi trường văn hóa lành mạnh” và trong toàn bộ đời sống xã hội của Thành phố Hồ Chí Minh.

Ba là, điều kiện và giải pháp xây dựng “Thành phố văn hóa, hiện đại, nghĩa tình”.

- Những yếu tố tác động đến xây dựng “Thành phố văn hóa, hiện đại, nghĩa tình” (bao gồm: toàn cầu hóa, cách mạng khoa học – công nghệ, cách mạng công nghiệp 4.0, kinh tế thị trường, biến đổi khí hậu, di dân...).

- Xây dựng các yếu tố “trụ cột” cho “Thành phố văn hóa, hiện đại, nghĩa tình” (bao gồm: kinh tế, xã hội, văn hóa, môi trường; cơ sở hạ tầng kỹ thuật, nguồn nhân lực chất lượng cao, thể chế và chính sách...).

- Các giải pháp xây dựng “Thành phố văn hóa, hiện đại, nghĩa tình” (nâng cao nhận thức; cơ chế, chính sách; kinh tế - xã hội; văn hóa, khoa học, giáo dục...).

Như vậy, xây dựng “Thành phố Hồ Chí Minh – Thành phố văn hóa, hiện đại, nghĩa tình” là sự nghiệp trọng đại, không chỉ đáp ứng nhu cầu, khát vọng của nhân dân Thành phố và cả nước, làm cho Thành phố chúng ta ngày càng phát triển hiện đại, thông minh, thịnh vượng, bền vững và nhân văn; mà còn thể hiện sự tôn kính và lòng biết ơn vô hạn với Chủ tịch Hồ Chí Minh – Người Anh hùng giải phóng dân tộc và Danh nhân văn hóa Thế giới.

Với nội dung và ý nghĩa đó, Ban Tổ chức và Chủ tịch đoàn Hội thảo kính mong các đại biểu, các nhà khoa học tập trung sức lực, trí tuệ, đóng góp những ý kiến quý báu, sắc sảo và có hiệu quả đối với chủ đề mà chúng ta tâm đắc.

Xin trân trọng cảm ơn và chúc Hội thảo thành công tốt đẹp, chúc các đại biểu sức khỏe, thành đạt và hạnh phúc!